

Lecția clasicilor

Ori de câte ori deschidem cartea vreunui clasic al literaturii noastre ori al literaturii universale descoperim, spre înălțarea spiritului nostru, un cuvânt spus parcă din totdeauna și pentru totdeauna. Ceea ce ne izbește, înainte de toate, în aceste cuvinte perene rostite de clasicii literaturii este *tonul* lor. Tonul calm, imperturbabil, chiar și atunci când cele exprimate sînt patetice ori tragice, tonul omului care domină evenimintele. Clasicul ar putea fi definit, în acest sens, drept o conștiință umană clară, care se folosește de verb pentru a pune ordine în haosul naturii și istoriei.

Desigur, adeseori literatura clasicilor — antici sau moderni — a fost considerată drept o ordine prea rigidă, o supunere a talentului sub jurisdicția îngustă a unor reguli, drept ferecarea geniului în chingile preceptelor. Dar marii clasici n-au fost spirite servile, supuse unei tabulaturi, unei legislații estetice. Ordinea clasică este un echilibru superior al libertății și necesității. Așa cum au arătat unii scriitori contemporani care au nutrit și cultivat un ideal al clasicității — un Paul Valéry, un T. S. Eliot, un Claudel — cum a arătat la noi George Călinescu, autorul aceluși admirabil text privind *Sensul clasicismului*, regula, preceptul, dificultatea pe care un scriitor o asumă, obstacolul pe care și-l rostogolește în cale sporește valoarea operei sale, demnitatea gestului său creator.

Lecția clasicilor, înalta pedagogie pe care o exercită opera lor este, astfel, aceea a unei etici a creației. Creația pentru un asemenea scriitor nu este un divertisment, ci un act cu valoare existențială, act investit cu o gravă răspundere umană. Clasicul nu dictează dogme, nu se supune la canoane, ci creează modele exemplare. El practică o literatură de cunoaștere, obiectul său fiind îndeosebi natura morală a omului. Universul său este perfect umanizat. Natura însăși — de pildă firea din *Pastelurile* lui Alecsandri, operă clasică a literaturii noastre — este o natură îmbibată de umanitate.

Așadar creația clasicilor ne apare investită cu valorile etice ale efortului spre cunoaștere, spre stăpînirea rațională a universului. Opera clasică vizează general-umanul. De aici perenitatea ei. Trăind într-o epocă în care omul sparge limitele condiției sale, asistînd în zilele noastre la expansiunea universului uman, operele clasice își revelează azi actualitatea tocmai în tendința lor, esențială, spre uman. În creația literară a clasicilor poate fi urmărită o năzuință structurală spre constituirea unui univers uman, a unui cosmos spiritual.

Univers al valorilor care nu este doar acela al valorilor estetice. Pasionați observatori ai naturii morale a omului, clasicii încorporează în opera lor alături de valorile propriu-zis estetice, valori etice, social-politice, teoretice. E remarcabil, de altfel, în aceste opere, curajul renunțării la valorile superficiale (pitoresc, spectaculos, surprinzător) pentru promovarea valorilor majore.

Ne îndreptăm oare spre un nou clasicism? Nu cred că — cu excepția unor epigoni — ar mai putea să apară în epoca noastră vreun neoclasicism oarecare. Lecția clasicilor trebuie învățată altfel decît prin imitația formală a operelor lor. Ne aflăm, azi, într-o eră în care a apărut un spațiu prielnic soluțiilor de echilibru, marilor construcțiiordonate. În operele cele mai valoroase ale timpului nostru descoperim o voință de

efilibrul, de ordine, nevoia — clasică, am putea spune — a unei temeiuri ferme. În *magnum opus humanum* ne stă în față. Simțim în noi vigoarea, pofta de construcție a marilor ziditori ai culturii române. A rămas — din generație în generație — de la dascălii Școlii Ardelene la Heliade, de la Hașdeu la Pîrvan, de la Titu Maiorescu la Eugen Lovinescu și George Călinescu, setea, neistovită vremea dată pe de-a-neregul, a unei Arcadii clasice. Vom fi poate noi cei cărora le va fi dat să o descopere. Ne îndreptăm spre o zare clasică.

Este evidentă — și necesară — o asemenea tendință spre o ordine clasică în lumea teatrului.

Să considerăm câteva fenomene pe care le putem socoti simptomatice, în acest domeniu. Înainte de toate, un fenomen care ține de sociologia spectacolului, și de evoluția gustului public: afluența publicului la reprezentațiile (valoroase) din opera marilor clasici. Niciodată, poate, perenitatea valorilor pe care le încorporează operele dramatice clasice n-a fost mai manifestă, ca în zilele noastre, când *Ifigenia în Aulida* a lui Euripide, *Regele Lear* al lui Shakespeare, *Nepotul lui Rameau* în versiunea dramatizată a operei lui Diderot (ca să le considerăm pe toate deopotrivă sub unghiul „clasicității” lor) s-au dovedit atât de „prezente”, bucurându-se de cunoscutul succes de public și suscitând comentarii critice, asemenea celor mai apreciate opere contemporane. Se poate spune că, în timpul nostru, timp — printre altele — al reconsiderării critice a moștenirii literare, a tradițiilor teatrului românesc, ca și a legatului dramatic universal, nu este nici o operă de valoare a teatrului din toate timpurile, care să nu poată fi reactualizată, care să nu poată obține sufragiile publicului, dacă reprezentarea ei este la nivelul cerințelor textului.

Fără îndoială, gustul publicului nostru este mult mai larg, mult mai deschis receptării marilor opere clasice, decât a fost în trecut. Să nu uităm că, vreme îndelungată, în istoria teatrului universal, acest gust a manifestat ciudate idiosincrazii față de unele capodopere ale dramaturgiei. Mai bine de un secol, teatrul lui Shakespeare a căzut, chiar în Anglia, într-un fel de paragină, publicul britanic îndepărtându-se de opera marelui elisabethan, pe care o considera „desuetă”. Să ne amintim, apoi, dezafectarea teatrului clasic francez în perioada post-romantică, pricinuită și de adversitatea romanticienilor împotriva unui Racine. Din fericire, în zilele noastre nimic din tezaurul clasic nu ne poate fi radical străin. Apropierea operelor făcând parte din acest tezaur a mers paralel cu deschiderea gustului pentru cele mai diverse tărimuri ale artei. Comunicăm mai intim ca altădată cu Sofocle și Calderon, cu elisabethanii și clasicii secolului al XVIII-lea francez. Caragiale ne este infinit mai prezent la șizeci de ani după moarte, decât era chiar în timpul vieții lui.

Firește, această receptare a „clasicilor” nu se face și nu trebuie să se facă decât prin prisma sensibilității noastre moderne. Din când în când, chiar în critica noastră literară, a răsunat strigătul: „înapoi la clasici!” Un asemenea imperativ nu poate avea nicicum sensul retrograd al înapoierei la formule, la modalități, la structuri ale literaturii, respectiv teatrului clasic, din vremea din epocile sale de glorie. Ca oameni ai secolului al XX-lea, trăim în arta timpului nostru și orice „întoarcere” la clasici nu poate avea decât un singur sens: acela al interpretării moderne, în spiritul timpului nostru și conform categoriilor lui, a unei *lecții a clasicilor*. Această lecție interesează fără deosebire atât pe dramaturgii cât și pe oamenii noștri de teatru, actori și regizori. Dar marii marelui public nu poate fi indiferent la această lecție.

Lecție de înaltă umanitate, spuneam mai înainte, vorbind despre sensul clasicismului. Lecție a unei literaturi de cunoaștere, de cunoaștere a umanului înainte de toate. Lecție a unei literaturi care n-a disprețuit niciodată realul, care n-a căutat niciodată formulele de expresie absconse, care a năzuit spre comunicare. Clasicul nu se singularizează, nu se complăce în extravagante, nu se vrea original cu orice preț, nu se pune pe sine înaintea și deasupra realității pe care o observă. El întreține un neconținut dialog cu lumea, cu societatea, cu timpul său. Între *clasic* și *popular*, distanța nu este nicicum aceea pe care unii — în trecut — au arătat-o. G. Călinescu avea perfectă dreptate atunci când spunea: „Există un clasicism al popoarelor, folcloric...” (*Ulysse*, p. 499). Marii noștri clasici au înțeles prea bine că sursa populară este pururi vie, fertilă, că întrînsa găsește rădăcina însăși a creației lor.

Așadar, vom găsi întotdeauna, în clasicismul marilor autori, modele, prilejuri de meditație, surse de inspirație. Nu însă opere de imitat aidoma — ceea ce ar duce la epigonismul fad, condamnat de istorie — nici pretexte pentru un estetism aristocratic — nu mai puțin condamnat dintr-o perspectivă istorică și estetică deopotrivă.

Nu ne vom întoarce la clasici, căci nu este cu puțină să te întorci în trecut, ci vom *înainta*, purtând cu noi ceea ce este mai valoros în arta clasicilor.